

RAMON LLULL: AUTOR, AUTORITAT I ILLUMINAT¹

De Ramon Llull tenim coneixements biogràfics excepcionals per a un pensador medieval. Ens ha arribat la coneguda *Vida coetània* que va dictar a «certs religiosos amics seus»,² una versió de la qual ve acompanyada de magnífiques miniatures que un deixeble va fer elaborar per presentar a la reina de França. No conec cap altre autor o pensador medieval sobre el qual disposem de tanta riquesa d'informació biogràfica i iconogràfica.³ De fet, aquesta riquesa és més equi-

1. Les abreviatures emprades en aquest article són:

ATCA = *Arxiu de Textos Catalans Antics* (Barcelona)

EL = *Estudios Lulianos* (Palma, 1957-1990. Cf. SL)

ENC = *Els Nostres Clàssics* (Barcelona)

MOG = *Raymundi Lulli Opera omnia*, ed. I. SALZINGER, 8 vols. (Mainz, 1721-42; repr. Frankfurt, 1965).

NEORL = *Nova Edició de les obres de Ramon Llull* (Palma, 1991 ff.)

ORL = *Obres de Ramon Llull, edició original* (Palma, 1906-50).

OE = *Ramon LLULL, Obres Essencials*, 2 vols. (Barcelona, 1957-60).

OS = *Obres selectes de Ramon Llull*, ed. A. BONNER, 2 vols. (Palma, 1989).

ROL = *Raimundi Lulli Opera Latina* (Palma & Turnhout, 1959 ff.).

SL = *Studia Lulliana* (Palma, 1991 ff.; continuació d'EL)

També vull aprofitar l'avinentesa per donar les gràcies a Albert Soler i Joan Santanach, que molt amablement han llegit aquest treball i que m'han fet una colla de suggeriments i correccions molt útils.

2. *Vida coetània*, ¶ 1 (ROL VIII, 272; OS I, 11).

3. A més a més, tenim una altra font d'informació que tampoc no és usual a l'Edat Mitjana: a partir de certa època, com veurem més endavant, Llull comença a afegir colofons a les seves obres, explicant on i quan es van compondre, cosa que ens permet seguir el seu itinerari físic i intel·lectual amb bastant exactitud.

parable al material que podem tenir sobre alguns sants de l'època, cosa que, com veurem, no manca de significació.

Com tots sabem, la *Vida coetània* ens conta la conversió de Llull arran de repetides visions del Crist crucificat, la compra de l'esclau per tal d'aprendre l'àrab, la il·luminació de Randa lligada al descobriment de l'Art, la fundació del monestir de Miramar, els viatges per França, Itàlia, el nord d'Àfrica i Xipre, les audiències amb reis i papes, i la seva lluita doctrinal amb els averroistes de París. Si això és la cronologia real de la seva vida, nosaltres avui voldríem contar una altra mena de cronologia: aquella amb la qual Ramon Llull va divulgar dades autobiogràfiques. García Márquez va dir que per a un escriptor a vegades no és tan important la història que vol contar, com la trajectòria que emprèn per contar-la. En el cas de Ramon Llull, aquesta trajectòria és curiosa, perquè, fins a un cert moment de la seva carrera, gairebé no proporciona informació biogràfica. I aquest moment és ben concret: és l'any 1295 quan escriu el poema el *Desconhort*.⁴ Si pensam que va començar la seva carrera literària entre els anys 1271 i 1273, això vol dir que va passar més de vint-i-dos anys donant als seus lectors molt poques pistes sobre ell mateix.

Al principi de la seva carrera, sembla com si es volgués amagar darrere les seves obres. Al *Llibre del gentil e dels tres savis*, per exemple, diu que és un «home culpable, mesquí, pobre, peccador, meynspreat per les gents, indigne que mon nom sia escrit en est libre ni en altre»,⁵ cosa que repeteix gairebé literalment al pròleg de tres altres obres de l'època.⁶ En molts passatges de la seva primera gran obra, el

4. La importància i novetat de les revelacions biogràfiques del *Desconhort* han estat explicades per Lola Badia en dos articles: «Ramon Llull: autor i personatge», *Aristotelica et Lulliana magistro doctissimo Charles H. Lohr septuagesimum annum feliciter agenti dedicata*, ed. Fernando DOMÍNGUEZ, Ruedi IMBACH, Theodor PINDL, Peter WALTER, «Instrumenta Patristica», XXVI (Steenbrugis, in Abbatia S. Petri, 1995), pàgs. 355-375; i «La ficción luliana en los orígenes de las letras catalanas», *Constantes y fragmentos del pensamiento luliano. Actas del simposio sobre Ramon Llull en Trujillo, 17-20 septiembre 1994*, ed. Fernando DOMÍNGUEZ y Jaime de SALAS (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1996), pàgs. 59-76.

5. NEORL II, pàg. 5.

6. *Doctrina pueril* (ENC A104, pàg. 40); *Llibre de demostracions* (ORL XV, pàgs. 3-4); *Liber de sancto Spiritu* (MOG II, iii, 1 (115)). Pel que he pogut trobar, per molt

Llibre de contemplació, ens parla de la seva joventut pecaminosa, de les temptacions de la bellesa femenina i de l'amor mundana —passatges molt citats pels biògrafs del beat—, i en general de la seva culpabilitat, egoisme i follia.⁷ Però llavors al final de l'obra ens proporciona una sorpresa que val la pena citar *in extenso*. Adreçant-se a Déu, diu:

«Emperò, Sènyer, en molts de locs en esta obra nos gabam d'ésser vertuos e d'ésser viciós, e açò fem per tal que l'obra ne sia mills afigurada. On, les vertuts deïm nós que no són en nós, mas que ho deïm així per embellir l'obra, car així com lo trobador se gaba de-bé ésser enamorat per tal que sa cançó ne sia mellor, enaixí nós havem dit que ha en nós vertuts per entenció d'embellir l'obra. E car nós nos acusam dels vicis qui són en nós, e car lo nostre nom no escrivim en esta obra, per açò és significat que nós no'ns gabam d'haver vertuts ni'ns loam per haver vanaglòria, ans ho fem per tal que l'obra ne sia mellor».⁸

Aquest passatge, com ha explicat molt bé Lola Badia, ens mostra tres coses: (1) l'ús de l'autobiografia com a recurs retòric, (2) l'equiparació d'aquest recurs amb la poesia trobadoresca, que segurament el beat havia conegut bé, i (3) la identificació del «nós» amb el model del pecador penitent.⁹ Això demostra, segons ella segueix explicant, una maduresa considerable en la gestió de l'autoria, cosa que ens hauria de posar en guàrdia contra una acceptació ingènua de fets presentats com a autobiogràfics, o projeccions de l'autor ofertes com a models. Gairebé tot el que Llull fa és a fi de persuadir, i per això, si ofereix un «jo» idealitzat o pecador, és com a model a seguir o a rebutjar.

Podem començar la pràctica de posar-nos en guàrdia amb el personatge més clarament modèlic de les obres de la primera època dels

que segueixi afirmant de manera general que és indigne, no torna a repetir mai que sigui indigne específicament que el seu nom aparegui en cap llibre. Vegeu el gràfic al final de l'article per a una cronologia de diversos autoqualificatius fins al 1296.

7. Vegeu la llista de cites sobre el tema a Salvador GAIMÉS, *Dinamisme de Ramon Lull* (Palma de Mallorca, 1935), pàgs. 5-6.

8. *Llibre de contemplació*, 366:25 (OE II, 1257).

9. Lola BADIA, «Ramon Llull: autor i personatge» (vegeu la n. 4 més amunt), pàg. 362.

escrits lul·lians, que és Blaquerna. No és tan sols el protagonista del *Llibre d'Evast e Blaquerna*, sinó que reapareix al *Liber tartari et christiani*¹⁰ i al *Llibre de meravelles*¹¹ com un sant ermità capaç d'explicar coses essencials sobre la fe catòlica. Però, com ha dit Albert Soler, hem de resistir la temptació de veure Blaquerna com una mena d'*alter ego* de Ramon Llull.¹² És el protagonista model·lic d'una obra de ficció didàctica, personatge que passa per tots els estaments de l'Església fins a arribar al papat, coses que, és clar, tenen poc a veure amb la vida d'un laic com Ramon Llull.

Caldria anar igualment amb peus de plom amb determinats personatges contestataris en les seves dues novel·les, com són els joglars «de valor»¹³ i «de Crist».¹⁴ Fins i tot el famós «Ramon lo foll» que apareix al *Blaquerna* presenta problemes en aquest sentit. Cal evitar la lectura romàntica que insisteix sense més matisos a identificar-lo amb Llull. Hem de recordar que la novel·la és, almenys en teoria, d'un autor anònim, que presenta un personatge anomenat «Ramon lo foll», que diu que ha vingut a la cort papal «per manament del emperador», del qual «era cusí». Així que no pot ésser autobiogràfic. Llavors hi ha el problema de la seva relació amb el «foll» —sense el nom de «Ramon»— que apareix tan sovint al *Llibre d'amic e amat*. Si la identificació ha semblat natural a molts lectors, per què s'evita pronunciar-ne el nom? També hi ha la similitud amb el personatge del *Phantasticus* que crea devers el final de la seva vida.¹⁵ Però aquí tam-

10. MOG IV, v, 4 i ss. (350 i ss.)

11. I, 7-12 (OS II, 44-67).

12. Albert SOLER, «"Enfre la vinya e-l fenollar"? La composició del *Llibre d'amic e amat* i l'experiència mística de Ramon Llull», *Caplletra* 13 (1992 tardor), pàg. 15. Explica com aquesta identificació comença al final del s. xvii amb Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament i continua fins a Allison Peers, i de quina manera es va justificar la idea del *Llibre d'amic e amat* com a fruit d'una experiència mística personal enmig de la bellesa romàntica del monestir de Miramar.

13. *Blaquerna* IV, 79 (ENC A58-9, 141).

14. *Llibre de meravelles* VIII, 63 (OS II, 212-3). Vegeu altres personatges contraculturals que s'oposen als rics i poderosos a V, 30 (pàg. 104), i VIII, 75 (pàg. 249). Pel que fa al primer d'aquests dos passatges, que sembla que es vol més clarament autobiogràfic, vegeu la n. 27 més avall.

15. Edició del text original llatí a ROL XVI, i traducció catalana a Ramon Llull, *Phantasticus. Disputa del clergue Pere i de Ramon, el fantàstic*, ed. Lola BADIA (Bellater-

bé cal separar les dues coses: el *Phantasticus* és un personatge ben definit, de carn i os, identificat clarament amb Llull i que es vol autobiogràfic. Entre les dues obres hi ha un espai de vint-i-vuit anys; el *Phantasticus* és escrit just després de la *Vida coetània* —a la qual es presenta com una mena de colofó— i per tant ja estam plenament dins l'òrbita del Llull històric. Però amb això i tot, per molt que el «Ramon lo foll» sigui una figura simbòlica, un personatge de ficció, no deixa de sonar com una idealització de les aspiracions espirituals i morals de l'autor. I per molt que no citi el nom, no es pot descartar una certa intencionalitat de connexió (fictícia, ben cert) amb el «foll» també idealitzat del *Llibre d'amic e amat*. Tampoc crec que Llull hagués rebutjat que la gent connectés «Ramon lo foll» amb la part de l'autoimatge pública que va presentar al *Phantasticus*. I l'epítet de follia ha perseguit Llull a través del temps,¹⁶ i ha donat peu a l'admiració de seguidors —sobretot al Renaixement— que associaven la follia d'un laic illiterat amb la capacitat de rebre directament la inspiració divina.

Però, a part d'aquests personatges, què hauria après un lector contemporani de les primeres obres del beat sobre la vida real de l'autor? És aquest aspecte —de quina manera es revela Llull, i quins bocins d'informació dóna i en quina seqüència— que voldria investigar aquí.

Perquè des del principi sí que dóna qualche detall. Al *Llibre de contemplació*, per exemple, trobam dues precisions cronològiques. La primera ve quan diu que «jo som estat foll del començament de

ra, 1985). La introducció de l'editora ha estat reimpressa a *EL* 26 (1986), pàgs. 5-21, i a la seva *Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull* (Barcelona: Quaderns Crema, 1992), pàgs. 31-53, que també reproduceix la traducció de l'obra en apèndix. A més a més, existeix una edició de la traducció francesa del s. xviii: Ramon LLULL, «Le fantastique, ou la dispute de Pierre le clerc et de Raymond le fantastique (1311)», ed. Michel Senellart, *Philosophie. Penser la religion. Recherches en philosophie de la religion* (Paris: Institut Catholique, 1991), pàgs. 17-52. Caldria afegir que tres anys després d'escriure aquesta obra, al *Liber de civitate mundi* es torna a queixar que la gent l'ha tractat de «phantasticus» (ROL II, 200).

16. Fins al nostre segle amb la biografia d'Allison E. PEERS, *Fool of love, the life of Ramon Lull* (Londres, 1948), traduït al català com *Foll d'amor, la vida de Ramon Llull* (Palma de Mallorca, 1966).

mos dies d'entrò a trenta anys passats, que començà en mi remembrament de la vostra saviea e desig de la vostra laor e membrança de la vostra passió», que mostra a quina edat vingué la seva conversió.¹⁷ La segona ve quan, adreçant-se a Déu, diu: «Com lo vostre servidor e'l vostre sotsmès haja entorn quaranta anys», que ens dóna la seva edat en escriure l'obra.¹⁸ També revela el seu estament anterior quan diu que «foll mercader som jo estat, qui mon jovent he despès tan malament».¹⁹ Quan parla de la distracció que representen muller, infants i amics per a qui es vulgui dedicar a la contemplació, potser reflecteix una situació personal.²⁰ I per una obra escrita poc després, la *Doctrina pueril*, com també per una altra contemporània del *Blaquerna*, el *Llibre d'intenció*, sabrem que té un fill, al qual les dues obres van dirigides.²¹

Al *Llibre del gentil* diu que coneix bé el món dels musulmans i dels jueus.²² Al *Blaquerna* hi ha dues referències al monestir de Miramar, la primera bastant detallada,²³ però presentada curiosament com una cosa sense cap connexió ni amb l'autor ni amb el protagonista. No és més que un monestir fundat en «una illa sobre mar, la qual és apel·lada Mallorques», i que s'ofereix com a model d'escola missionera. L'autor com a autor només treu el cap una vegada a la

17. 70:22 (OE II, 250), cosa que repeteix a 107:6 (OE II, 327).

18. 129:14 (OE II, 385). Com mostra Antonio Raymundo PASQUAL, *Vindiciae Lullianae*, vol. I (Avinyó, 1778), pàg. 13, n. 1, dos altres passatges (103:12 i 106:30 - OE II, 318 i 326) es poden combinar per arribar a la mateixa conclusió. En general, les pàgs. 12-42 del primer tom del citat llibre del pare Pasqual contenen un rastrejament molt exhaustiu de passatges autobiogràfics del *Llibre de contemplació*.

19. 116:12 (OE II, 350). Aquest passatge potser va donar origen a la qualificació amb què Eimeric es va referir a Llull: «Catalanus, mercator, de Civitate Maioricarum oriundus», *Directorium* II, q. ix (Roma, 1587, pàg. 255), cita amablement donada per Jocelyn Hillgarth en una carta.

20. 316:7 (OE II, 1009). Una referència similar, però més desenvolupada, es troba al *Llibre de meravelles*, I, 8 (OS II, 54). Torna a parlar de muller, infants i companya a 138:7 (OE II, 406). A 25:24 (OE II, 153) parla dels pares, dels padrins de fonts i del capellà que el va batejar. Del fet que mai no menciona germans, el pare Pasqual (*ibid.*, pàg. 12) n'infereix que era fill únic.

21. ORL XVIII, 3 ss. Més de deu anys més tard, l'any 1294, li dedica una altra obra, l'*Arbre de filosofia desiderat*.

22. «Con ab los inffeeles ajam participat lonch de temps...», pròleg (NEORL II, 5).

23. II, 65, i IV, 80 (ENC A58-9, pàgs. 57-8 i 149).

novella per donar un detall clarament històric, quan diu que «En una vila qui és apel·lada Monpesler, en la qual fo fet aquest *Libre de Evast e Blanqueria*, hac un gran capítol general de preycadors»,²⁴ que segons els historiadors apunta a un capítol dels dominicans de l'any 1283 a Montpeller, i això ens permet datar l'obra.

Al *Llibre de meravelles* l'única pista autobiogràfica és tan deslliçada de l'autor i protagonista com en el cas de *Miramar* que acabam de comentar. Aquí diu que «un hom qui long temps havia treballat en la utilitat de l'Esgleia romana, venc a París, e dix al rei de França e a la Universitat de París que en París fossen fets monestirs on fossen apreses los lenguatges de aquells qui són infeels, e que hom en aquells lengatges trelladàs la *Art demostrativa*».²⁵

Així que aquest lector assidu de les obres del beat fins al *Desconhort* de 1295, amb una excepció que veurem de seguida, hauria pogut aprendre ben poca cosa sobre l'autor, sobretot pel que fa a fets concrets de la seva vida. En canvi, hauria pogut detectar canvis d'actitud quant al seu paper com a autor, i hauria vist com començaven els problemes per a aquest laic que volia reformar no tan sols les missions als infidels, sinó també la comunitat cristiana sencera.

Pel que fa al paper d'autor, produeix una certa sorpresa quan, en una obra primerenca, el *Llibre de demostracions* (1274-7?), en comptes de les autodesqualificacions a les quals ens tenia acostumats, diu que «per assò, Sènher, yo qui novellament son fet procurador del apetit dels infeels...».²⁶ I aquest títol de «procurador dels infidels», se l'autoatorga en quatre altres obres que van des del *Blaqueria* al *Llibre de meravelles*.²⁷

24. IV, 90 (ENC A58-9, pàg. 227).

25. VIII, 89 (OS II, 291). El passatge segueix amb suggeriments sobre missions als mongols, que en aquest moment representaven una preocupació general diplomàtica i religiosa.

26. ORL XV, 411. Per a les autodesqualificacions, una de les quals es troba en aquest mateix *Llibre de demostracions*, vegeu la n. 6 més amunt.

27. *Blaqueria* IV, 90 (ENC A58-9, pàg. 227), on ve en el context del passatge ja citat sobre el capítol dels dominicans a Montpeller. Als *Cent noms de Deu*, 94:9 (ORL XIX, 164) diu més vagament que «Eu son procurador que Crist agués per tot lo mon honor». Per a la cita de la *Disputatio fidelis et infidelis*, vegeu n. 29 més avall. Al *Llibre de meravelles*, V, 30 (OS II, 104), l'atribueix a un dels personatges contestataris, però

Però el canvi més radical ve quan surt de l'anonimat i es declara autor de les seves pròpies obres. Comença amb els *Cent noms de Déu*, escrit a Roma l'any 1288, on diu: «Yo, Ramon Luyl, indigne, me vuyl esforsar, ab ajuda de Déu, fer aquest libre, en qui ha meyllor matèria que en l'Alcorà.»²⁸ Soltadament, en comptes de dir-se indigne que el seu «nom sia escrit en est libre ni en altre», es declara capaç de millorar el text sagrat dels musulmans! Que repetesqui el mot «indigne» en un context com aquest ja no sembla més que un tòpic de modèstia retòrica. De fet, aquesta frase de «Jo, Ramon Llull, indigne...» esdevindrà una manera usual de firmar moltes de les seves obres. Poc després dels *Cent noms*, ja a París, en la *Disputatio fidelis et infidelis*, combina aquesta frase amb el títol de «procurador dels infidels».²⁹ A partir d'aquí, trobarem que es declara autor en multitud d'obres.

L'any 1289 veurem una altra novetat: a la dedicatòria, probablement autògrafa, d'un cèlebre manuscrit que envia al dux de Venècia, comença dient «Ego, magister Raymundus Lul, cathalanus, transmitto et do istum librum...».³⁰ És la primera vegada que es dona el títol

a un personatge que, això sí, recomana l'*Art demostrativa* i el *Llibre dels Articles*. Sembla que després del *Fèlix* no torna a emprar aquest qualificatiu.

28. ORL XIX, 79. Una obra anterior, l'*Ars juris* de 1285-7 (?), acaba amb «explicit Ars juris magistri Raymundi Lull», però sembla un afegit de qualche copista que havia vist un text similar a altres obres, i això per les raons següents: (1) només es troba a dos mss. (Sevilla, Colombina, 5-1-42 i Munic, CLM 10534) dels deu medievals les descripcions dels quals he pogut consultar; (2) al primer d'aquests mss. manca el cognom, com si l'afegit fos completat pel segon copista; (3) 1285-7 és una data massa primerenca per (a) l'ús del seu nom (b) l'ús del títol de «magister», i (c) el fet que no es troben explícits d'aquest tipus en altres obres abans de 1292. S'hauria d'esperar una edició crítica abans de pronunciar-se definitivament sobre el tema.

29. «Raymundus, indignus servus ejus [de Déu] et insufficiens procurator infidelium» (MOG IV, vi, 1 (377)). J.N. Hillgarth m'ha assenyalat que també en les tres cartes, al rei de França, a un amic i a la Universitat de París, escrites per aquests mateixos anys a París, dona el seu nom (Raymundus Lul o Lullii), i en les dues primeres diu que és indigne de suplicar per un negoci tan elevat. Vegeu *Thesaurus novus anecdotorum quinque in tomos distributus*, ed. E. MARTÈNE i U. DURAND (París: F. Delaulne, H. Foucault, M. Clouzier, et al., 1717), cols. 1315, 1317 i 1318.

30. Vegeu ALBERT SOLER, «"Vadunt plus inter sarracenos et tartaros": Ramon Llull i Venècia», *Intellectuals i escriptors a la baixa Edat Mitjana*, ed. LOLA BADIA i ALBERT SOLER (Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), pàgs. 49-68; la dedicatòria és transcrita a la pàg. 54, i reproduïda fotogràficament a la pàg. 64.

acadèmic de «magister» —que permetia exercir l'ensenyança universitària—³¹ i que declara la seva nacionalitat.³²

Un poc després comença a afegir a les seves obres colofons en els quals dona el lloc i la data de composició. Comença l'any 1292 amb el *Llibre de passatge*,³³ segueix amb cinc obres acabades a Nàpols l'any 1294, i a partir de l'*Arbre de ciència* de 1295-96 ho fa amb bastant de regularitat.³⁴ No tinc notícia de cap altre autor de l'època

magister

31. Perquè s'ha dubtat de tal qualificació, donaré les dades a la meua disposició. Per a un possible ús anterior, vegeu la n. 28 més amunt. L'empra al *Desconhort*, per al qual vegeu la n. 47 més avall, i posteriorment als *Mil proverbis* de 1301 i al poema *El concili* de 1311, per als quals vegeu la nota següent. Igualment l'empra al *Testament* de 1313 i al *De ostensione* de 1313-14. El rei Jaume II d'Aragó el tracta de «magister» en la llicència que li atorga l'any 1299 per predicar a les sinagogues i mesquites de Mallorca (vegeu Antoni RUBIÓ i LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval I* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908, pàgs. 13-14). Li donen el mateix tractament a les tres aprovacions que rep a París (de quaranta membres de la facultat d'Arts, del rei de França i del canceller de la Universitat) durant els anys 1310-1311 (vegeu MOG I, 109-111). Finalment és tractat així pel jutge de la cúria papal en el procés contra Bernard Délicieux (vegeu la nota següent).

32. Com que aquest tema també ha suscitat una petita polèmica, consignaré les dades que tinc sobre la nacionalitat de Llull. D'autoqualificacions així, només n'he trobat dues més, tretes del *Glossari general lullà* de Miquel Colom, s.v. «maestre»: acaba els *Mil proverbis* dient que els «feu e dictà Maestre Ramon Lull de Mallorca» (ORL XIV, 372), i al principi d'*El concili* diu que el «feu maestre Ramon Lull maiorquí». Però Galmés va dubtar de l'autenticitat d'aquest segon, que va qualificar de «començament tan estrany a la manera lulliana» (ORL XX, 255, nota; en un ms. fins i tot en comptes de «maestre» diu «l'illuminat maestre»!). De les qualificacions d'altres, la carta dels quaranta membres de la facultat d'Arts a París, citada a la nota anterior, el tracta de «catalanus de Maioricis». Després de mort, al procés de Bernard Délicieux l'any 1319, l'acusat diu haver rebut un llibre «a magistro Raymundo Lulio, catalano de Maioricis»; vegeu J. N. HILLGARTH, *Readers and Books in Majorca, 1229-1550*, 2 vols. (París: Centre National de la Recherche Scientifique, 1991), vol. I, pàg. 200, n. 61. A la setena miniatura del *Breviculum*, que data de ca. 1325, li diuen «dominus Remondus Lul de Maioricis», per al qual vegeu J. N. HILLGARTH, *Ramon Lull and Lullism in Fourteenth-Century France* (Oxford, 1971), pàg. 456. La qualificació d'Eimeric que considera Llull «Catalanus, mercator, de Civitate Maioricarum oriundus», ja l'hem vista a la n. 19 més amunt.

33. El *Llibre de passatge* consta de dues obretes; el colofó es troba al final de la primera, el *Quomodo Terra Sancta recuperari potest*, i diu «Datum Rome anno nativitatis dominice M° CC IX II»; vegeu *Beati Magistri Raimundi Lulli. Opera Latina a magistris et professoribus edita Maioricensis Scholae Lullisticae*, ed. J. RAMBAUD-BUHOT (Mallorca, 1954), pàg. 98. Anteriorment l'*Art amativa* té un colofó que la data de 1290, però només en un dels mss. catalans, amb el text del colofó en llatí; vegeu ORL XVII, 388, les variants a peu de pàgina, i el que en diu Galmés a la pàg. xi del proemi.

34. Vegeu el gràfic del final d'aquest article. És curiós que després de les obres napolitanes, n'escrigui set sense especificar lloc i data de composició (són els III.16-

—però això podria ser una manca d'informació de part meua— que hagi fet una cosa similar. El que és segur és que és una cosa molt infreqüent a l'Edat Mitjana, i actua com un esforç conscient de part de Llull per fer que els lectors poguessin seguir la seva trajectòria intel·lectual. És a dir, amb això i el fet de posar el nom de Ramon, ja ha començat a sortir de darrere de l'amagatall de les seves obres.

Per altra banda, trobam signes d'una certa inquietud i preocupació per la recepció de la seva obra. Aviat comença a disculpar-se per la naturalesa inusual del vocabulari que es troba forçat a emprar. Ja al *Llibre de demostracions* explica que una de les condicions del llibre és que «no'ns enbarguem a encercar la santa Trinitat per inproprietats de vocables, con sia cosa que de Déu hom no pusca parlar sens inproprietats de vocables».³⁵ Al seu primer llibre sobre els Articles de la Fe, escrit entre 1283 i 1285, precedeix les seves disculpes per sobrepassar les regles usals (de gràmatica, se suposa) amb l'explicació que és impossible parlar de l'obra intrínseca de Déu (i per tant provar la Trinitat) sense parlar de l'obra de bonea, que és «bonificar», de la de granea, que és «magnificar», etc.³⁶ Al final d'un comentari sobre l'*Art demonstrativa* escrit a París l'any 1288, suplica que els lectors universitaris facin més cas al contingut del seu missatge que no a «l'ineptitud de les seves paraules», i que no rebutgin aprendre la seva «manera aràbiga de parlar» amb els seus jocs de sufixos «poc usals entre els llatins».³⁷

III.22 del meu catàleg), abans de reprendre el camí més definitivament amb l'*Arbre de ciència*.

35. ORL XV, 216.

36. És el *Liber de quattuordecim articulis catholicae fidei Romanae Ecclesiae sacrosanctae*, on diu: «Multum est necessarium quod inquiramus appropriata vocabula per quae possimus declarare et probare opus intrinsecum quod est in nostro Domino Deo; et cum conveniat nos istis vocabulis uti in hac Arte, idcirco dicendum est de bonitate bonificare, de magnitudine magnificare», i segueix amb la llista de dignitats fins a «de nobilitate nobilitare». Llavors acaba dient: «Unde cum haec vocabula sint necessaria ad probandum actus divinarum dignitatum, nullus debet mirari si in his vocabulis usualem regulam transcendamus; nam convenit uti illis vocabulis per quae ea quae inquiruntur melius possunt declarari.» MOG II, vi, 2 (422).

37. És el *Compendium seu commentum Artis demonstrativae*, on diu: «Venimus ad ... finem, supplicantes puro corde studentibus in hoc opere ut, si forte eis minus bene dicere videamur, non attendant circa ineptitudinem verborum non potentium fortassis ad plenum ipsa quae intendimus denotare; nec eis displiceat varietas loquendi, sed addiscant hunc ipsum modum loquendi arabicum, ut infidelium oppositionibus

En cinc altres obres dels anys 1288-90 ofereix disculpes similars.³⁸

Una altra preocupació és l'aprovació de part de l'Església d'escrits que poguessin semblar sortir dels cànons normals de la teologia del seu temps. Es tradueix en oferiments de sotmetre les seves obres a l'escrutini de l'Església i de modificar qualsevol cosa inacceptable. Tals afirmacions comencen, com és lògic, amb la seva ja citada primera obra sobre els Articles de la Fe de 1283-5 (?),³⁹ però se segueixen repetint en nombroses obres posteriors sobre molts temes diferents.⁴⁰

Però el que no havia estat fins ara més que un cert nerviosisme d'un laic davant possibles crítiques de l'Església o de la Universitat, es tradueix en un crit d'alarma a final de l'any 1289. En el ja citat manuscrit que Llull va enviar al dux de Venècia, s'hi troba una nota curiosa on Llull es queixa amb certa amargura de l'escàndol produït pel fet d'haver titulat una obra *Art demonstrativa*, i explica que no pretenia provar la fe catòlica amb demostracions aristotèliques, sinó amb «persuasions» d'una altra mena.⁴¹

obsistere noscant, declinare namque terminos figurarum dicendo sub conditionibus bonitatis, bonificativum bonificabile bonificare bonificatum, et sic de magnitudine, etc., et sub conditionibus ignis, ignitivum ignibile etc., et sic de quibuscunque aliis propriis terminis hujus artis ... non est multum apud latinos sermo consuetus, hunc autem de vi et virtute terminorum hujus Artis sic declinari oportet.» MOG III, vi, 160 (450). Per al problema d'aquest llenguatge, vegeu Tomàs CARRERAS I ARTAU, «El llenguatge filosòfic de Ramon Llull», *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch* 1, EUC 21 (1936), 545-552; reimpr. a *Estudios filosóficos* 2, Barcelona, 1968, 107-115.

38. Són (1) *Cent noms de Déu* de 1288 (ORL XIX, 80) (2) *Quaestiones per Artem demonstrativam seu inventivam solubiles* de 1289 (MOG IV, iii, 1 (17)) (3) *l'Ars inventiva veritatis* (MOG V, 2) (4) *l'Art amativa* (ORL XVII, 7) i (5) la *Taula de paraules* (ORL XVII, 389), totes tres del 1290. En català es disculpa per haver d'emprar «alcuns vocables qui són en latín», com és el cas de (1) i (5); a (4) les qualifica de «paraules estraynes». Vegeu el mot «vocabulari» al gràfic al final de l'article. Curiosament, en un cas un poc similar als assenyalats a les nn. 6, 27 més amunt, després d'això només he pogut trobar una obra on torna a mencionar el tema: el *Llibre de l'és de Déu* de 1300 (Obras II, 441).

39. És el *Liber de quattuordecim articulis catholicae fidei Romanae Ecclesiae sacrosanctae*, MOG II, vi, 1-2 (421-2).

40. Freqüentment, aquesta voluntat de submissió als dictats de l'Església es troba a les mateixes obres on es disculpa pel seu llenguatge inusual, com són el mateix *Liber de quattuordecim articulis catholicae fidei Romanae Ecclesiae sacrosanctae*, els *Cent noms de Déu*, el *Compendium seu commentum Artis demonstrativae* i el *Quaestiones per Artem demonstrativam seu inventivam solubiles*.

41. «Ne secundum sententiam salvatoris dicentis in Evangelio: «Ve homini illi per quem scandalum venit». Liber iste generaret scandalum ex nomine libri qui intitullatur

I aquesta incomoditat davant crítics del seu sistema segueix apareixent en obres dels pròxims anys. Al final de l'*Ars inventiva veritatis* de 1290 demana a Jesucrist que protegeixi l'obra «dels sarcasmes mordaços dels envejosos»,⁴² cosa que repeteix amb petites variacions als colofons de la *Taula general*⁴³ i de la *Disputació de cinc savis*⁴⁴ dels anys 1293-94.⁴⁵

I això és realment tot el que un lector contemporani hauria pogut endevinar de la vida, la personalitat i les preocupacions de Ramon Llull abans del gran canvi d'orientació que s'origina amb el *Desconhort* de 1295. O gairebé tot, perquè hi ha un detall significatiu que comença a treure el cap un any abans: la qualificació per part del beat de l'Art com una «nova manera que Déus m'a donada»,⁴⁶ cosa que, com ara veurem, formarà una peça fonamental del nou desplegament d'informació biogràfica que ofereix el *Desconhort*.

A la invocació ja declara que l'obra és de «Mestre Ramon Luyl»,⁴⁷

Ars demonstrativa in cordibus in ipso legentium qui forte crederent quod intencionis instituentis hunc librum esset demonstrare ea quae sunt fidei catholice demonstratione propter quid et quia, scilicet articulos fidei et sacramenta ecclesie et alia quae excedunt capacitatem humani intellectus; premittere curavi meam intentionem, scilicet quod omnes rationes facte de articulis fidei et de aliis pertinentibus ad ipsam fidem humanum intellectum excedentibus, non sunt demonstrationes sed sunt persuasibiles rationes.» Aquesta nota havia passat desapercebuda fins que Albert Soler la va publicar i comentar a la pàg. 50 (amb reproducció fotogràfica a la pàg. 65) de l'art. cit. a la n. 30 més amunt. Vegeu-ne el comentari de Ruiz Simon a *SL* 33 (1993), pàg. 97, n. 58.

42. «Sub cuius custodia ipsa *Ars inventiva* sua pietate dirigibilium protegatur a mordentibus aculeis invidiorum.» *MOG* V, 210.

43. On, parlant de Déu, diu «en la guarda del qual comanam esta sciència, que ell la deya montiplicar e guardar e a mals hòmens envejoses defendre». *ORL* XVI, 516.

44. A *ATCA* 5, 186, però de les dues versions, llatina i catalana, que aquí dona l'editor Josep Perarnau, aquesta prevenció només es troba en la llatina, on demana que Déu la vulgui «a linguis mordacibus custodire».

45. A l'*Ars generalis ultima* de 1305-8 també es preocupa de «Qualcú amb dents de ca i llengua de serp que potser rebutjarà i calumniarà els meus principis amb les seves definicions». *ROL* XIV, 25.

46. A la *Petició a Celesti V per a la conversió dels infidels* del 1294 (*ATCA* 1, pàg. 40). Ho repeteix en la gairebé idèntica *Petitio Raymundi pro conversione infidelium ad Bonifacium VIII papam* de 1295 (*Estudis Franciscans* 47, 1935, pàg. 102), on, un poc més ampullosament, parla de «quendam modum novum inquirendi et inveniendi ad hoc ex divina beneficencia noviter mihi R. Lulii, licet inmerito et valde indigno, concessum».

47. Per al títol de «Mestre», vegeu la n. 31 més amunt. Per al *Desconhort*, seguim l'edició crítica (amb traducció francesa i notes) d'Amédée Pagès apareguda a *Annals du Midi* 50 (Tolosa, 1938), en preferència a la de Salvador Galmés a *ORL* XIX (1936),

i el cos de l'obra constitueix un diàleg entre un ermità i aquest mateix «Ramon» que conta els seus problemes i penes en primera persona. Per tant estam davant la primera obra que es presenta clarament com a autobiogràfica. De fet ens ofereix, en comparació amb el que un lector hauria pogut saber fins ara, una allau d'informació. Conta que després d'una joventut pecaminosa fou convertit per cinc visions del Crist crucificat (estrofes 2 i 12). Va abandonar dona i fills (estr. 14), deixant-los, de fet, en pobresa (18). No parla específicament de la visió de Randa, però afirma amb insistència que l'Art és un do diví (8, 10, 35 i 59). Com hem vist, era un punt que havia començat a insinuar un any abans, però aquí, per raons que explicarem de seguida, esdevé l'eix central de la nova projecció pública de la figura de Ramon Llull. Explica que aquesta Art és general a totes les ciències, que pot resoldre qualsevol qüestió i pot destruir errors (8). Diu que fa trenta anys que s'ha dedicat a la seva tasca (3, 14), durant els quals ha fet cinc visites a la Cúria romana, i que ha participat en tres capítols generals dels dominicans i tres dels franciscans (14). També parla amb amargura contra una persona que ha «afollat» el monestir de Miramar (55).

També es queixa —no perdem de vista que el poema s'intitula el *Desconhort*— de moltes altres coses. Dels pocs resultats d'aquests trenta anys de feina, i que no ha pogut trobar col·laboradors per a una feina tan immensa (16, 35, 68). Ha estat «menyspresat / per Déu, ferit, maldit, e greument blastomat, / et en perill de mort e per barba tirat» (51), la gent no fa cas a la seva Art (8) i llegeix els seus llibres, en una frase que s'ha feta famosa, «com gat qui pas / tost per brases» (22). És considerat fat (7, 16, 47), i el mateix ermità el tracta de «foll» (38).⁴⁸

217-254, principalment perquè la primera maneja moltes més fonts amb criteris de crítica textual un poc més científics. L'edició (amb traducció italiana i notes) de Mario RUFFINI, *Ramon Llull, Lo desconort - Raimondo Lullo, Lo sconforto*, «Il Melagrano», 111-113 (Florència: Fussi, 1953) també és molt útil. A més a més, per a un comentari més filosòfic però molt suggestiu, hom pot consultar Vittorio HÖSLE, «Rationalismus, Intersubjektivität und Einsamkeit: Lulls *Desconort* zwischen Heraklit und Nietzsche», *Constantes y fragmentos del pensamiento luliano. Actas del simposio sobre Ramon Llull en Trujillo, 17-20 septiembre 1994*, ed. Fernando DOMÍNGUEZ, Jaime de SALAS (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1996), pàgs. 39-57.

48. Aquí, en el mateix sentit que al *Phantasticus*.

Però potser les seves queixes més fortes van dirigides contra el papat. Comença l'obra declarant: «Aquest és lo *Desconort* que Mestre Ramon Luyl feu en sa vellesa⁴⁹ con viu que lo Papa ne los altres senyors del món no volgueren metre horde en convertir los infaels, segons que ell los requeri moltes e diverses vegades.» A un altre lloc de l'obra diu que «Ço que en Cort present / Lo Papa e ls cardenals no'm prenen mantinent / Ans ho van allongant» (47). Era el reflex polític clàssic, davant requeriments incòmodes, d'anar donant llargues.

Ara bé, per què després de tants anys, durant els quals el beat a penes es va donar a conèixer o va expressar opinions, sobtadament es queixa amb tanta vehemència, al mateix temps que es llança a crear un personatge públic que es diu Ramon Llull?

Per la *Vida coetània* sabem que cap al 1288-89 va tenir el primer greu contratemps de la seva carrera, quan el seu intent d'ensenyar l'Art a París va ser mal rebut pels universitaris, presumiblement perquè trobaven que era una cosa massa estranya. Arran d'això simplifica la presentació de l'Art i, no crec que sigui una coincidència, durant els mateixos anys, comença a declarar-se autor de les seves obres i a afegir-hi colofons que ens permeten seguir la seva trajectòria. Després de la crisi psicològica a Gènova de 1293 i el viatge infructuós a Tunis, torna a Itàlia, on intenta entrevistar-se amb el papa Celestí V i, després de la dimissió d'aquest, amb Bonifaci VIII. A la *Vida coetània* ja s'havia queixat de les seves frustracions amb visites anteriors a papes, però d'aquest darrer diu:

«Cap a ell es va afanyar Ramon amb totes les seves forces a suplicar en favor d'algunes coses útils per a la fe cristiana. I encara que va patir moltes angoixes seguint freqüentment el summe pontífex, malgrat tot no va desistir de cap manera del seu intent, esperant que ell no dubtaria en dignar-se escoltar una persona que el suplicava públicament, no pel seu propi bé o per una prebenda, sinó incessantment pel bé públic de la fe catòlica.»⁵⁰

Amb això arribem precisament a l'any del *Desconhort*, és a dir 1295.

49. Devia tenir devers 62 o 63 anys.

50. *Vida coetània*, ¶ 31 (ROL VIII, 294; OS I, 38).

Es pot entendre la seva frustració. Si ell, un laic autodidacte que no pertany a cap estament o grup, no aconsegueix el suport de l'Església (i de la Universitat de París), i si, com diu al *Desconhort*, no troba qui l'ajudi, no tan sols no podrà reformar les missions sinó tampoc el mal estat de tot el món cristià. I si realment l'Art era un do diví, com era possible que l'esforç de difondre-la trobés tants entrebancs? Potser, com suggereix al poema, Déu ha volgut provar la seva fe, com va fer amb Job (50).

Quin remei podria trobar per a una situació tan angoixant? Al *Desconhort* la solució ve arran d'una discussió —amb moments acalorats— entre Ramon i l'ermità, quan el segon li diu que l'entrebanc principal amb l'Església és l'intent de provar els articles de la fe, i Ramon li contesta que en molts llocs de la seva obra ha intentat explicar per què és necessari i com ho fa sense recórrer a demostracions, com ja hem vist, en el sentit normal i acadèmic de la paraula. Després d'aquesta discussió, l'ermità suggereix una sortida, en una estrofa que val la pena llegir sencera.

«Ramon, per aventura vos no sots conegut
Et per ço podets esser en lo fayt descebut,
Car nuyl tresor qui sia en terra abscondut
No cové ges que sia desirat ni volgut.
Hon, si vostre saber no es aperçebut,
Co-us pensats que per ço ne siats cresegut?
Mas mostrats que sabets, per ço que vos ajut
Vostra *Art* e sauber; car hom desconegut
No ha per ignorar honrament ni vertut.
Et si vos, mon amich, amats d'omens salut
Et de Déu honrament, e no sia perduto,
Fayts que vostre saber sia be conegut.» (21)

El missatge no pot esser més clar. Ningú no posa atenció en un home desconegut. Un tresor amagat queda amagat. I no és tan sols ell que s'ha de donar a conèixer, sinó més que res el seu saber. Variacions del mot «saber» apareixen quatre vegades a l'estrofa, i del mot «(des)coneguda» tres vegades. D'aquí ve la utilitat de fer «conèixer» una persona anomenada Ramon Llull, no per ell mateix, sinó com a transmissor d'un «saber» que és l'Art. Al final, els dos interlocutors es

posen d'acord que és l'única manera de donar al missatge lul·lià l'autoritat necessària per ser escoltada.

Si amb aquesta obra inicia el que s'ha anomenat «la construcció de part de Llull de la seva pròpia imatge pública»,⁵¹ continua aquest procés a l'*Arbre de ciència*, iniciat just després del *Desconhort* i amb semblances significatives. No entraré en detalls, però sembla probable que l'immens *Arbre de ciència* fou concebut com una eina per mostrar el seu saber, i això principalment cara a la Cúria romana.⁵²

Uns dos anys després de l'*Arbre de ciència* torna a mencionar l'origen diví de l'Art, en una obra curiosament escrita com a proposició alternativa a l'ensenyament de la teologia a París.⁵³ Però la formació del personatge públic segueix principalment en tres altres obres: el *Cant de Ramon* de 1300, la *Vida coetània* de 1311, i el *Phantasticus* del mateix any.⁵⁴ El *Cant de Ramon*, també un poema en primera persona, presenta, com s'ha dit, «el currículum exemplar del creador de l'Art».⁵⁵ La *Vida coetània* és el desenvolupament més complet de la figura de Llull com a autor d'una Art que Déu li ha atorgat, i el *Phantasticus* és una presentació d'un realisme impactant de la visió que la resta del món podia tenir del beat, una visió posada en boca d'un clergue cínic que només s'interessa en l'Església com a instrument per a la seva pròpia ascensió social i econòmica. S'ha suggerit que aquestes dues obres foren escrites com a mitjans propagandístics cara al proper concili de Viena del Delfinat, i darrerament s'ha suggerit

51. Lola Badia a la pàg. 65 de l'article sobre «La ficción luliana» citada a la n. 4 més amunt.

52. Cosa que explicaré en un article «A Background to the *Desconhort*, *Tree of Science* and *Apostrophe*», de pròxima aparició en una col·lecció d'estudis en honor de Jocelyn Hillgarth.

53. És la *Disputatio eremite et Raymundi super aliquibus dubiis quaestionibus Sententiarum Petri Lombardi*, on, en sentir els problemes universitaris d'un ermità que ha trobat vora el Sena, el protagonista «Raymundus» diu que «cogito de quadam Arte generali quam Deus mihi ostendit in quodam monte, cum qua libenter ad honorem Dei et tuam pacem tentabo solvere tuas quaestiones». *MOG* IV, iv, 1 (225).

54. Lola BADIA, *ibid.*, com també a les pàgs. 369 i 371-2 de l'altre article citat a la mateixa n. 4 més amunt, «Ramon Llull: Autor i Personatge». En aquests treballs també ha rastrejat altres obres, com el *Liber natalis*, que contribuïren a la construcció del personatge.

55. Lola BADIA, «La ficción luliana», *loc. cit.*

també que la primera anava dirigida cap a enrere, cap a la Universitat de París. Estic d'acord que la *Vida coetània* fou concebuda com a eina propagandística, però em sembla que potser ho fou en un sentit més ampli, de manera que hauria anat dirigida a donar el toc final de credibilitat al creador de l'Art. Pel que fa al *Phantasticus*, crec que a més d'aquest caire propagandístic, també té un caire de descàrrec personal. Si el clergue és, com s'ha dit, «un anti-Ramon»,⁵⁶ llavors el podia haver escrit per contestar per una vegada a tots els «anti-Ramons» del món.

En aquest afany de construcció d'un personatge públic, no podem oblidar la tasca del seu deixeble que, uns deu anys després de la mort del mestre, va encarregar les extraordinàries miniatures del *Breviculum*. De fet, seria difícil concebre imatges més evocatives per fixar la nostra visió de la personalitat i l'obra de Llull, on estan entremesclades tan sàviament les intervenciones divines, la naturalesa i la finalitat de l'Art, incidències biogràfiques i audiències amb papes i reis.

Però aquí caldria fer una puntualització: sembla que si un escrit tenia una finalitat propagandística, Llull o els seus seguidors tenien cura de propagar-la. De fet, tant del *Desconhort*, com del *Cant de Ramon* o de la *Vida coetània*, tenim nombrosos manuscrits medievals, mentre que, del *Phantasticus*, no en tenim cap. Només va començar a despertar interès al Renaixement, quan es va utilitzar com a prova de la santedat de Llull com a *idiota illiteratus*.⁵⁷ Pel que fa al *Breviculum*, només ha pogut tenir influència als nostres dies gràcies als mitjans moderns de reproducció fotogràfica. Abans de la primera publicació de les miniatures l'any 1893, devien haver tingut una difusió gairebé tan nul·la com el *Phantasticus*.⁵⁸

56. Lola Badia a la introducció de la seva edició de l'obra (vegeu la n. 15 més amunt), pàg. 56, reproduït a *EL* 26 (1986), pàg. 14, i a *Teoria i pràctica*, pàg. 42.

57. Les úniques fonts que disposam per a l'obra són una còpia fragmentària feta per Nicolau de Cusa, i la primera edició de l'any 1499, que Lefèvre d'Étaples va fer imprimir.

58. Aquesta primera publicació fou de Wilhelm BRAMBACH, *Des Raimundus Lullus Leben und Werke in Bildern des 14. Jahrhunderts* (Karlsruhe, 1893). La darrera ha estat Ramon LLULL, *Breviculum seu Electorium parvum Thomae Migerii (le Myésier)*, ed. Charles LOHR, Theodor PINDL-BÜCHEL i Walburga BÜCHEL, «Corpus Christiano-

Ara bé, què pretenia Ramon Llull amb la construcció de la imatge que hem rastrejat al *Desconhort*, al *Cant de Ramon* i a la *Vida coetània*? Si contestam que era simplement per donar-se l'autoritat necessària per fer creïble l'Art, caldria explicar el paper de l'autoritat en la cultura del temps de Llull. I, per explicar això, caldria fer una mica d'història.

Si datam la seva entrada en acció devers l'any 1275, i si prenim una altra data (prou arbitrària) de dos segles anteriors —és a dir 1075— com a punt divisor, veurem que abans d'aquesta darrera data Europa era d'una pobresa cultural difícil d'imaginar. Si bé hi havia monestirs i catedrals que tenien biblioteques i escoles notables, eren com oasis enmig d'un desert de pobles aïllats, de castells d'una torre quadrada de pedra rodejada d'una palissada com un fort de l'oest nord-americà, d'esglésies senzilletes amb teulades de fusta i amb escoles que es limitaven a ensenyar el necessari per dir l'ofici diví, d'una literatura predominantment oral, d'una filosofia i ciència gairebé inexistents,⁵⁹ i sobretot d'una manca angoixant d'eines per estudiar o investigar.

Durant la recuperació tan extraordinària de tota la vida cultural europea al llarg dels dos-cents anys següents, una de les obsessions de la societat fou la reelaboració d'aquestes eines, una de les més fonamentals de les quals fou precisament la recuperació de les *auctoritates*. A nosaltres, que hem heretat de la revolució científica del s. xvii la seva reacció contra l'anterior veneració per les *auctoritates*, que havia arribat a constituir una vertadera llosa, se'ns fa difícil concebre tal necessitat. Però a un home del s. xii o xiii, aquestes *auctoritates* li podien proporcionar els paradigmes explicatius sense els quals la ciència no era possible. Per prendre només uns exemples, sense una teoria astronòmica que separa planetes d'estrelles i explica el seu moviment, el cel nocturn no és més que una agregació caòtica de

rum, *Continuatio Mediaevalis. Raimundi Lulli Opera Latina. Supplementi Lulliani*» I (Brepols: Turnholt, 1990). A les pàgs. xxv-xxvi de la introducció d'aquesta darrera publicació el lector trobarà tota la bibliografia d'altres edicions i estudis.

59. Hi havia excepcions, és clar, figures sobresortints com, per exemple, el filòsof i teòleg Joan Escot Eriúgena (ca. 810-877) i el matemàtic i astrònom Gerbert d'Orilhoc (ca. 938-1003).

puntets de llum. Hom no pot receptar medicines sense una noció classificatòria de les malalties, de les seves causes i de les propietats de les substàncies que es volen receptar. No es pot entrar en l'apologètica religiosa ni en l'aclariment de la pròpia fe sense procediments lògics, filosòfics i teològics que ens guien pels camins correctes i ens salven dels errors més elementals. Omplir aquest buit paradigmàtic era una necessitat apressant per als intellectuals dels dos segles anteriors a Llull, i era a fi d'assegurar-se aquests paradigmes que l'ensenyança universitària del temps de Llull es basava gairebé exclusivament en *auctores*. En gramàtica eren Priscià i Donat; en retòrica, Ciceró; en dialèctica, Aristòtil, Porfiri i Boeci; en medicina, Galè, Constantí l'Africà i Avicenna; en dret canònic, Gracià; en teologia, la Bíblia i els sants Pares units i classificats en les *Sentències* de Pere Llombard.⁶⁰ Aquests eren els gegants sobre les espatlles dels quals Bernat de Chartres havia pogut pujar per veure més enllà dels seus predecessors.

I aquí venia un homenet d'una illa enmig del Mediterrani que semblava prescindir de l'*auctoritas* d'aquests *auctores*. Com ja hem dit, ho volia reformar tot, i això amb un sistema autònom que podia funcionar sense citar ningú, ni Aristòtil, ni la Bíblia, ni els sants Pares.⁶¹ Quina autoritat tenia per a tal presumpció? Que havia estat conscient d'aquest problema des del principi, ho demostra un pasatge del *Llibre de contemplació* on confessa que té por que l'obra peresqui, entre altres raons per «la poca auctoritat qui és en mi».⁶²

Potser havia tingut l'esperança un poc ingènua que la veritat i la justícia arribarien a vèncer, i que s'obririen camí totes soles, sobretot si venien d'una revelació divina. També potser, pel fet que la seva Art era una cosa tan completa, tan autosuficient i general a tots els altres coneixements, pensava que ella sola podria arribar a demostrar la seva pròpia autoritat. Però ara, després de tants d'anys, hauria quedat palès que no era així, i l'ermità del *Desconhort* —personatge bastant

60. A. J. MINNIS, *Medieval Theory of Authorship*. *Scholastic literary attitudes in the later Middle Ages* (Londres, 1984), pàg. 13.

61. Vegeu el meu «L'Art lulliana com a autoritat alternativa», *SL* 33 (1993 [1994]), pàgs. 15-32, on el tema és tractat més extensament.

62. 366:29 (OE II, 1257).

més realista que el personatge Ramon Llull— li explica que no podrà avançar mai sense demostrar l'autoritat necessària. El fet del do diví potser hauria servit de molt per crear l'Art, però hauria servit de poc si la gent no s'hi volia acostar a estudiar-la. Així que no bastava el que havia fet fins llavors —només presentar l'Art; hi havia d'*afegir* una manera de persuadir la gent que valia la pena aprendre-la. I aquest afegitó era la proclamació que Déu la hi havia donada, explicant el re-fons autobiogràfic a fi de donar credibilitat a aquesta revelació. Només així un laic desconegut com Llull podria arribar a fer-se escoltar.

I el que és interessant és que no era un mecanisme gens desconegut a l'Edat Mitjana. Sense anar més lluny dels Països Catalans a l'època de Llull, tenim el cas d'Arnau de Vilanova, qui l'any 1290 va tenir una il·luminació exegetica que li va permetre calcular la data de la fi del món (que, segons ell, hauria hagut de ser el 1365).⁶³ Com ha assenyalat Albert Soler,⁶⁴ les dues revelacions (de Vilanova i del beat) estan vinculades a l'escriptura (a Arnau la veu li diu «Surge et scribe», i Llull produeix l'Art), hi ha una espera llarga abans de la seva utilització pública (dotze anys en el cas d'Arnau, més de vint en el de Llull), tots dos decideixen donar-les a conèixer per un sentit dolorós de rebuig i per la indiferència de l'autoritat, i tots dos ho fan en dues o tres narracions autobiogràfiques successives.⁶⁵ A més a més, tots dos són laics i les seves incursions en qüestions teològiques són malvistes pels sectors més oficialistes de l'Església.⁶⁶

Caldria al mateix temps apuntar una diferència fonamental entre tots dos. A Arnau de Vilanova, la il·luminació li donava autoritat com

63. Vegeu Robert E. LERNER, «Ecstatic Dissent», *Speculum* 67 (1992), pàgs. 33-57.

64. En un treball encara sense publicar on fa una comparació detallada entre Llull i Vilanova. Moltes de les afirmacions que faig aquí vénen d'aquest article, que l'autor amablement m'ha deixat consultar.

65. Arnau fa la primera l'any 1302 en una carta a Bonifaci VIII, i la segona, més detallada, a la *Responsio objectionibus* d'entre el juliol de 1304 i el març de 1305; Llull en fa tres: la primera al *Desconhort*, la segona al *Cant de Ramon*, i la darrera, també més detallada, a la *Vida coetània*.

66. El teòleg curial Agustí Triomf diu de tots dos: «Si igitur videmus aliquos mobiles et fluctuantes in statu eorum, ut nunc sint uxorati nunc continentes, nunc seculares nunc religiosi, nunc ultra mare nunc citra, nunc mundum spernentes nunc apparentes...» (J. N. HILLGARTH, *Ramon Llull and Lullism in Fourteenth-Century France* (Oxford, 1971), pàg. 56, n. 28, citat per Soler al treball mencionat.

a exegeta, com a intèrpret bíblic; a Ramon Llull li donava accés a l'Art, que operava com la seva pròpia interpretació del món i constituïa un sistema que garantia una saviesa autònoma. La visió arnaldiana era profètica, la lul·liana era metodològica.⁶⁷

Aquests dos homes tampoc eren els únics laics que reivindicaven la il·luminació espiritual a l'entorn de l'any 1300. L'estudiós nord-americà Robert Lerner cita els casos de Guiard de Cressonessart, Fra Dolcino de Novara i la beguina provençal Na Prous Boneta,⁶⁸ i parla de la institucionalització de la il·luminació entre els franciscans espirituals i els seguidors occitans de Pere Joan d'Olieu.⁶⁹ Afegeix que el fet que el «laïcat reclamàs el dret d'aprehendre i ensenyar les veritats més elevades» era una novetat remarcable en l'occident medieval.⁷⁰ No cita Ramon Llull en aquest context, però segurament l'hi podríem afegir com a exemple notable,⁷¹ i, per tant, el fet que proclamàs la justificació de l'autoritat divina per una tal empresa devia semblar acceptable, i fins i tot convincent, per a molts dels seus contemporanis.

És clar que allò devia funcionar millor en cercles no oficials, com per exemple entre els múltiples moviments d'espiritualitat laica de l'època, i fins i tot més marginals, com per exemple entre els afecçio-

67. La de Llull fou proporcionada en la primera il·luminació de Randa i confirmada posteriorment, també a Randa, quan un misteriós pastor angelical donà una mena d'aprovació divina als seus llibres. Vegeu ¶¶ 14 i 15 de la *Vida coetània* (ROL VIII, 280-1; OS I, 23 i 25), i el comentari interessant sobre la visita del pastor a Harvey HAMES, «Elijah and a Shepherd: the Authority of Revelation», *SL* 34 (1994), pàgs. 93-102. Caldria apuntar altres diferències entre les dues figures. Arnau de Vilanova patia una mena d'esquizofrènia intel·lectual, amb un vessant de metge i teòric de la medicina molt respectat i consultat, i un altre de reformador i visionari fogós que el va dur a ser empresonat i, pocs anys després de mort, a tenir escrits seus condemnats; en canvi Llull era un pensador remarcablement unitari enmig de la immensa diversitat de la seva obra. I mentre que el primer intercedia pels espirituals amics seus en dificultats amb l'Església, Llull, que cercava un recolzament general per a la seva Art i les seves missions, no es va ficar mai en escaramusses locals.

68. LERNER, art. cit., pàg. 56.

69. Art. cit., pàg. 53.

70. Art. cit., pàg. 57.

71. Ruedi IMBACH, *Laien in der Philosophie des Mittelalters. Hinweise und Anregungen zu einem vernachlässigten Thema* (Amsterdam: B. R. Grüner, 1989), a la pàg. 102 diu que «Raimundus Lullus ist wahrscheinlich der bedeutendste Laienphilosoph des Mittelalters».

nats a l'alquímia i a la màgia.⁷² Però és igualment cert que Llull volia connectar amb esferes universitàries i oficials. Que aquest propòsit finalment va tenir un cert èxit ens ho demostra una sèrie de fets: l'aparició a París de dos seguidors influents, Pere de Llemotges i Tomàs le Myésier; l'acceptació de l'*Ars brevis* per quaranta mestres i batxillers de les facultats d'Arts i Medicina l'any 1310;⁷³ els depòsits de manuscrits en aquella ciutat; la confecció de l'enorme antologia de l'*Electorium* cara als estudiosos universitaris i del *Breviculum* per a la reina de França.⁷⁴ Si l'Art no s'hagués seguit estudiant a París, no hauria tingut sentit que Gerson la volgués prohibir l'any 1390, i era a París, i en part dins la Universitat amb Lavinjeta, que cent anys després es va començar la recuperació lul·lista del Renaixement. També sembla que a una altra gran universitat, la de Pàdua, hi hagué bastant d'interès pel beat durant el s. xv.

Però no caldria exagerar aquest caire del lul·lisme. Mai no va arribar a ser un pensador oficial els textos del qual formessin part d'un pla d'estudis universitari. Si va interessar a gent d'aquest món, devia ser entre grups minoritaris que cercaven formulacions paral·leles o camins alternatius, que trobaven a faltar coses en l'oferta eclesiàstica. I, és clar, gent així hauria existit tant entre laics com entre el clergat o entre els mateixos universitaris.

I el que també és clar és que entre els seus seguidors es va arrelar fortament la imatge de l'il·luminat, de l'autor que havia propagat una Art l'autoritat de la qual venia de Déu. I entre els seus detractors també. El famós inquisidor Eimeric ho va posar com a rebló a la seva llista de cent errors lul·lians:

72. Vegeu el meu «El lul·lisme alquímic i cabalístic i les edicions de Llätzer Zetzner», *Del frau a l'erudició. Aportacions a la història del lul·lisme dels segles XIV al XVIII*. Randa 27 (1990), pàgs. 99-117.

73. Vegeu OS I, 48, n. 160.

74. L'estudi clàssic sobre Tomàs le Myésier i el lul·lisme francès és el ja citat llibre de J. N. HILLGARTH, *Ramon Lull and Lullism in Fourteenth-Century France* (Oxford, 1971), que aviat sortirà en traducció catalana. Per a Pere de Llemotges, vegeu dos articles d'Albert SOLER: «Els manuscrits lul·lians de Pere de Llemotges», *Llengua i Literatura* 5 (Barcelona, 1992-3), pàgs. 447-470, i «Ramon Lull and Peter of Limoges», *Traditio* 48 (1993), pàgs. 93-105.

«Article centèsim: que Déu va comunicar al mateix Ramon Llull en una certa muntanya aquesta Art i doctrina general; que se li va aparèixer crucificat, i que a fi d'illustrar les tenebres d'aquest món, li va comunicar una Art que fos general a tota ciència, tant a la filosofia natural com a la medicina o al dret, i que val especialment per destruir errors, com diu en el pròleg del seu *Llibre sobre les Sentències*, e en el *Desconhort*.»⁷⁵

Però llavors, en els cercles antiescolàstics del Renaixement, va guanyar un cert prestigi aquest caire de Llull com a il·luminat, com a persona més ximple i incontaminada per les vanitats de l'ensenyança oficial. L'any 1499 a París, com ja hem assenyalat, Lefèvre d'Étaples va publicar el *Phantasticus*, i dotze anys més tard, també a París, el seu deixeble, Charles de Bovelles, va publicar una versió bastant retocada de la *Vida coetània*.⁷⁶ Al mateix temps es comença un procés en el qual hom s'interessa cada vegada més per la figura biogràfica del beat en detriment del seu pensament i les seves obres. I això a pesar del contingut real del *Desconhort*, que té una càrrega filosòfica important,⁷⁷ i la *Vida coetània*, que ofereix explicacions doctrinals precises i clarificadores.⁷⁸ Però això s'anava oblidant, i a poc a poc la imatge del missatger va desplaçar el missatge, fins a la figura patriòtica dels nostres dies, més visible en noms de carrers, places, organismes culturals, etc., que pel coneixement de les seves obres.

75. «Centesimus articulus: Quod Deus contulit ipsi Raymundo Lullo istam Artem et doctrinam generalem in quodam monte; qui sibi apparuit crucifixus, et contulit eam sibi pro huius saeculi tenebris illustrandis, quae est generalis ad omnem scientiam, et naturalem, et medicinam, et ad iura, et valet specialiter ad destruendum errorum. In Prologo super Libro I Sent, et in Libro de planctu Raymundi.» *Directorium inquisitorum*, ed. F. PEÑA (Venècia, 1595), pàg. 260, citat a Alois MADRE, *Die theologische Polemik gegen Raimundus Lullus: eine Untersuchung zu den Elenchi auctorum de Raymundo male sentientium* (Münster, 1973), pàg. 157. Allò d'«In Prologo super Libro I Sent» es refereix al passatge citat a la n. 53 més amunt, i el *Libro de planctu Raymundi* es refereix —és clar— al *Desconhort*.

76. Vegeu Joseph M. VICTOR, «Charles de Bovelles and Nicholas de Pax: Two Sixteenth-Century Biographies of Ramon Lull», *Traditio* 32 (1976), pàgs. 313-345, que transcriu la biografia de Bovelles. Inclou la primera aparició de la llegenda de la dona amb el pit cancerós.

77. Vegeu el que en diu Vittorio Hösle a l'estudi citat a la n. 47 més amunt, pàgs. 45-6, comentant la seva presència tan inusual en una obra lírica de la tradició occitana.

78. Vegeu per exemple el que en diu Charles LOMR, «Ramon Llull: "christianus arabicus"», *Randa* 19 (Barcelona, 1986), pàgs. 27-28.

Al mateix temps, havia anant arrelant més i més la imatge de Llull com a *phantasticus*, un «foll» incapaç de moure's en el món del seu temps i que havia formulat un pensament marginal i fins i tot, amb el seu complicat aparat de figures, rodes i taules, estrafolari; en resum, un utòpic. Investigadors recents han hagut de demostrar que estava bastant al corrent de la política contemporània i que s'hi movia amb una certa eficàcia,⁷⁹ i altres estan demostrant que el seu sistema és més sòlid, més recolzat en coneixements del món intel·lectual del seu temps i més profundament innovador que no semblava als crítics romàntics. O com ha dit una estudiosa recent, «les opinions de Llull no eren tan marginals com la *Vida coetània* o el *Phantasticus* ens haurien fet creure».⁸⁰

I ara ens toca afrontar el perill de veure una projecció autobiogràfica volguda com una manipulació, com una distorsió de la veritat. Hem vist tantes figures del nostre segle, com André Malraux, Lawrence of Arabia i Josep Pla, per citar-ne només tres de cultures molt diferents, que conscientment han projectat una figura pública la veracitat de la qual els historiadors han començat a posar en dubte, que sembla que també la projecció lul·liana hauria de ser una cosa sospitosa.⁸¹ Però hem de tenir en compte una diferència fonamental entre el que pretenia fer Ramon Llull amb l'autoprojecció —donar autoritat a l'Art—, i el que han fet els autors moderns —donar una aurèola d'heroïcitat o d'autenticitat als seus escrits precisament autobiogràfics o pseudoautobiogràfics. Aquí la comprensió del context històric és fonamental. Llull està emprant una arma justificativa reco-

79. Vegeu J. N. HILLGARTH, «Raymond Lulle et l'utopie», *EL* 25 (1981-3), pàgs. 175-185, com també el cap. 2, «Ramon Lull and the Politics of his Age», del seu llibre citat a la n. 74 més amunt.

80. Pamela Beattie, en una ressenya per a *SL* 35 (1995), pàg. 163, de Sylvia SCHEIN, *Fideles Crucis. The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land, 1274-1314* (Oxford, 1991), ha resumit bé la situació: «Perhaps Lull's opinions were not as marginal as some of his own works such as the *Vita Coetanea* and *Phantasticus* would lead us to assume. At the very least, Schein's observations suggest that although some of Lull's ideas about social and ecclesiastical reform may seem utopian, he had a much stronger grip on the realities of his age than some scholars have allowed for.»

81. Així és com l'ha tractat Álvaro SANTAMARÍA, *Ramon Lull y la Corona de Mallorca. Sobre la estructura y elaboración de la «Vita Raimundi Lulli»* (Mallorca: Sociedad Arqueológica Luliana, 1989).

neguda pels seus lectors medievals; els altres deriven de la tradició romàntica que es complau a agegantar la figura de l'autor. I és en aquest mateix sentit que la crítica romàntica ha volgut apropiat-se la figura de Ramon Llull i distorsionar-la, fent-ne un geni, els excessos o les peculiaritats del qual s'explicaven per la seva «rauxa».

Així és clar que la projecció biogràfica del *Desconhort* i de la *Vida coetània* potser a la llarga ha proporcionat a Ramon Llull més problemes que solucions, començant pel rabiós inquisidor Eimeric. Encara avui hi ha gent a qui costa superar la barrera d'una figura que li sembla massa llegendària, gent a qui costa encetar la lectura de Ramon Llull sense cap perjudici. Per això, cal insistir en un punt que ell mai no va perdre de vista: la seva vida és secundària a les seves obres, i aquestes obres són, en graus diversos, manifestacions, explicacions o exemplificacions del seu sistema central, que és l'Art.

ANTHONY BONNER
(Maioricensis Schola Lullistica)

Data	Núm Cat	Títol abbrev	Autoria	qualific.	colofó	preocup.	do diví
1274-6?	II.A.3.ter	Doct pueril	ind nom ¹				
1274-6?	II.A.4	Gentil	ind nom				
1274-7?	II.A.5	Demos- tracions	ind nom	proc infid ³		vocabulari ⁴	
1276- ?	II.A.11	Sancto Spiritu	ind nom				
1283	II.A.17	Blaquerna		proc infid			
1283-5?	II.B.2	14 articles				vocabulari	
1288	II.B.12	Cent noms	Ramon ²	(proc infid)		vocabulari	
1288-9?	II.B.14	Compend A D				vocabulari	
1288-9?	II.B.15	Disp Fid Inf	Ramon	proc infid			
1288-9?	II.B.16	Fèlix		(proc infid)			
1288-9	II.B.17	Tres cartes	Ramon				
1289	II.B.18	Ep Dux Ven	Ramon	maestre		crítiques ⁵	
1289	II.B.19	Qq A D et Inv				vocabulari	
1290	III.1	Ars inventiva				vocabulari crítiques	
1290	III.2	Art amativa			(lloc data)	vocabulari	
1290-2?	III.6	Qq Fra Min	Ramon				
1290-3?	III.8	Hores S Maria	Ramon				
1292	III.10	Passatge	Ramon		lloc data		
1293-4	III.11	Taula general			lloc data	crítiques	
1294	III.12	Affatus			lloc data		
1294	III.13	Flors amor int	Ramon		lloc data		
1294	III.14	Disp 5 savis			(lloc data)	crítiques	
1294	III.15	Pet Celest V	Ramon		lloc data		do diví
1295	III.21	Pet Bonif VIII	Ramon				do diví
1295	III.22	Desconhort	Ramon	maestre			do diví
1295-6	III.23	Arbre ciència	Ramon		lloc data		
1296	III.24	Articles fe	Ramon		lloc data		

Un concepte entre () vol dir que no és segurament atribuïble a Lull.

1. Indigne que el seu nom es posi a una obra.
2. Posa el seu nom (Raymundus, R. Luyl, etc.).
3. Procurador dels infidels.
4. Disculpes per paraules estranyes.
5. Preocupació per crítiques.